

SKOLPORTENS NUMRERADE ARTIKELSERIE
FÖR UNDERVISNING, LÄRANDE OCH LEDARSKAP

ATT SAMMANFOGA UNDERVISNING OCH OMSORG FÖR DE YNGSTA BARNEN I FÖRSKOLAN

En studie om förskollärares
strävan att undervisa på
vetenskaplig grund

FÖRFATTARE:
Karin Isaksson Iliev

SKOLPORTEN

LEDA & LÄRA

4/2021

SAMMANFATTNING

I **DENNA ARTIKEL** analyseras vad förskollärare, som arbetar med barn mellan 1–2 års ålder, har för uppfattningar om och hur de resonerar kring att undervisa de allra yngsta barnen i förskolan. Den metod som har använts är semistrukturerade intervjuer som undersökts genom tematisk analysmetod. Resultatet pekar på att undervisning för de yngsta förskolebarnen är en komplex väv som består av omsorg, avbrott och noggrann planerad undervisning som både är styrd och något som sker i stunden. Förskollärarna beskriver och ger exempel på olika teman och faktorer som de anser behövs för att undervisningen ska vara mest gynnsam för barnens lärande och utveckling.

Karin Isaksson Iliev är leg. förskollärare i Örebro.
E-post: karin.isaksson.iliev@orebro.se

Denna artikel har den 6 december 2020 accepterats för publicering i Skolportens numrerade artikelserie för utvecklingsarbete i skolan. Artikeln har granskats av en forskare som ingår i Skolportens granskargrupp.

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och förskolan under förutsättning att författarens namn och artikelns titel anges, samt källa: Skolportens artikelserie. I övrigt gäller copyright för författaren och Skolporten AB gemensamt.

Denna artikel är publicerad i Skolportens artikelserie Leda & Lära:
www.skolporten.se/forskning/utveckling/

Aktuella Författaranvisningar & Skrivregler:
www.skolporten.se/forskning/skolutveckling/skolportens-utvecklingsartiklar/

Vill du också skriva en utvecklingsartikel? Mejla till redaktionen@skolporten.se

INNEHÅLL

INLEDNING	7
Syfte och frågeställningar	7
TIDIGARE FORSKNING	9
METOD OCH GENOMFÖRANDE	13
Urval och avgränsning	13
Bearbetning av data	13
Etiska aspekter	14
Metoddiskussion	14
RESULTAT	15
Uppfattningar om hur undervisning kan bedrivas för att främja lärande och utveckling hos de yngsta	15
Faktorer som spelar in för att möjliggöra lärande hos de yngsta	18
RESULTATDISKUSSION	21
Förskollärarnas resonemang om hur undervisning kan främja lärande och utveckling	21
Faktorer som kan möjliggöra undervisning	22
Avslutande kommentarer	23
REFERENSLISTA	25

INLEDNING

I DEN HÄR artikeln undersöks hur förskollärare uppfattar och resonerar kring undervisning med de yngsta samt vad de anser krävs för att undervisa denna åldersgrupp.

Idén till den här artikeln började ta form då jag och andra förskollärarkollegor fick förmånen att delta i forsknings- och utvecklingsprogrammet Fundif, som står för flerstämmig undervisning i förskolan. FoU-programmet är ett samarbete med åtta kommuner och Ifous, som är ett fristående forskningsinstitut (Innovation, Forskning och Utveckling i Skola och förskola). Förskollärarens roll i förskolans undervisning är central och forskningsprogrammet pågår mellan 2018–2021. Inom ramen för FoU-programmet Fundif har förskolepersonal fått möjlighet att pröva och fördjupa sig i olika teoretiska undervisningsupplägg. Det har varit ämnesspecifika undervisningsupplägg vars syfte är att vidareutveckla och förbereda pedagoger inför det förändringsarbete som förskolan står inför. Under processens gång noterades att förskollärare som arbetar med de yngsta barnen ofta

valde att genomföra undervisningen på en avdelning med äldre barn. Förklaringen var att det ofta ansågs svårt att genomföra undervisningsuppläggen med de yngsta. Frågor om hur andra förskollärare arbetar med undervisning för de allra yngsta började då växa fram.

I samband med att läroplanen för förskolan (Lpfö18) reviderades 2018 och undervisning blev ett krav som förskollärare ska ansvara för, lyftes frågor om hur förskollärare kan arbeta för att identifiera lärande och utveckling hos barn mellan 1–2 år och hur undervisningen kan genomföras. Det finns mycket forskning om lärande och undervisning som baseras på och exemplifieras utifrån barn mellan 3–5 år (Björklund, Pramling Samuelsson & Reis 2018; Eidevald & Engdahl 2018), men påfallande lite som behandlar de allra yngsta barnen. Vad beror detta på? I värsta fall kan det tolkas som att undervisning för de yngsta inte är tillräckligt intressant eller viktigt. Bilden är dock mer komplex och främst kan det handla om att frågan först nu börjar uppmärksammas i samband med den reviderade läroplanen.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

SYFTET MED STUDIEN är att bidra med kunskap om förskollärares uppfattningar om och resonemang kring undervisning för de allra yngsta förskolebarnen. Med de allra yngsta barnen menas här de barn som är mellan 1–2 år.

Följande frågeområde har fokuserats:

- ★ Hur uppfattar förskollärarna att undervisning kan bedrivas för att främja lärande och utveckling hos de allra yngsta barnen i förskolan?

- ★ Vilka faktorer krävs för att undervisning för de yngsta kan möjliggöras, enligt förskollärarna?

TIDIGARE FORSKNING

I DENNA DEL redovisas tidigare forskning från fältet. Den forskning som redovisas i den här artikeln kan inte betraktas som heltäckande.

Det råder samförstånd om att förskolan ska arbeta med lärande och utveckling. Enligt Skollagen (SFS 2010:800) ska undervisning vara en del av förskolans verksamhet och i samband med den senast reviderade läroplanen (Lpfö18) betonas förskollärares ansvar för att planera och genomföra undervisning. Leken skrivs fortfarande fram i läroplanen som grunden för barns utveckling och lärande. Nilsson, Lecusay och Alner-vik (2018) anser att undervisning som begrepp i förskolan ger möjlighet till att skapa något nytt utifrån sina egna traditioner. Vidare menar de att i praktiken är det mer upp till varje enskild pedagog att avgöra vad undervisning kan eller bör innebära för de yngsta förskolebarnen.

För att förskolan ska säkerställa hög kvalitet på barnens utbildning framkommer det i forskningen att förskolepedagogers utbildning och kompetens har stor betydelse (Sheridan, Williams, Sandberg & Vuorinen 2011). Den pedagogiska forskningen går till viss del åt olika håll, där vissa menar att undervisningen ska vara barncentrerad, medan andra hävdar att lärande främjas bäst genom att pedagogen tydligare visar vägen. Undervisning behöver vara förankrad i barnets vardag, vara konkret samt bygga på ett för barnet meningsfullt innehåll, menar Eidevald och Engdahl (2018). Vidare framkommer det i forskningen å ena sidan att förskollärare ofta utgår från barnens intresse, vilken kan ses som ett bejaktande av barnperspektivet (Jonsson 2011; 2013). Å andra sidan kan det vara ett förhållningssätt som behöver nyanseras och problematiseras mer eftersom förskollärarens uppdrag har förändrats (Thulin, 2011). Det finns även forskning som hävdar att en alltför barncentrerad pedagogik kan utgöra ett hinder för att

kunna utvidga barns lärande (Hatch 2010, Broström 2017). Biesta (2017) menar att då pedagoger följer det barnen är intresserade av och det de redan har erfarenhet av kan det undergräva deras lärande och utveckling. Biesta framhåller att det ligger i pedagogens undervisningsuppdrag att tillföra något nytt och visa på något som de inte vet exciterar- så att barn inte bara lever i sin egen värld, utan att världen öppnas upp för dem.

Dalli et al. (2011) har gjort en omfattande studie i Nya Zeeland som identifierar vad som kännetecknar kvalitet för förskolebarn under två års ålder. I denna forskningsöversikt påtalas vikten av omsorg och dess betydelse för de yngsta barnens lärande och utveckling. Här för forskare fram vikten av barngruppens storlek för främjandet av barns lärande och utveckling. De framhåller att barn upp till 2-årsåldern behöver ingå i en barngrupp som har en välutbildad pedagog per tre barn för att få bästa möjliga förutsättning för utveckling och lärande. Även Björnstad och Pramling Samuelsson (2012) har gjort en studie på barn mellan 1–3 års ålder. Deras resultat pekar på att pedagoger som har förutsättningar att vara lyhörda och sensitiva och kan bemöta det enskilda barnet utifrån ett dialogiskt förhållningssätt, ger inte bara god effekt på barnens trivsel utan också på deras lärande och utveckling. Björnstad och Pramling Samuelsson menar att sammantaget behöver dessa faktorer också stödjas av vissa förutsättningar såsom barngruppens storlek, personaltäthet samt kompetensutveckling för pedagogerna. Detta resonemang kan knytas till en amerikansk studie som har gjorts på 1-åringar, vilken visar att då en vuxen sitter bredvid barnet och är närvarande i en gemensam aktivitet med barnet, leder det till att barnet utvecklar en bättre och längre koncentrationsförmåga för den specifika aktiviteten. Studiens resultat visar att genom denna närvaro hos

barnet, tränar barnet upp en uthållighet som det även kan hålla på egen hand och vid ett senare tillfälle (Yu & Smith 2016).

I likhet med Björnstad och Pramling Samuelsson (2012) menar Jonsson (2013) i sin forskning, som riktar mot de allra yngsta barnen, att även andra faktorer såsom omsorg, fostran, hållbarhetsfrågor samt specifika ämnen hör samman med barngruppens storlek och de yngsta barnens lärande. Williams, Sheridan och Pramling Samuelsson (2018) tar upp ytterligare en aspekt vad gäller stora barngrupper i förhållande till antal pedagoger, och hävdar att detta bidrar till en ökad stress för såväl barn som pedagoger. De framhåller att ju yngre barnet är desto viktigare är det med mindre grupper, eftersom stresspåslaget är högre för de yngsta. Därtill beskriver Pramling Samuelsson, Williams och Sheridan (2015) att då barngrupperna är stora kan det leda till att pedagoger får svårt att lära känna och skapa en nära relation med varje enskilt barn.

Sheridan, Williams och Pramling Samuelsson (2014) betonar att de allra yngsta barnen har ett stort behov av ett mindre antal pedagoger och barn på avdelningen. De menar att då barnen får möjlighet att vistas i en mindre barngrupp med färre och samma pedagoger ger det positiva effekter på undervisningskvaliteten. Detta möjliggör att varje enskilt barn blir sett och att undervisningen kan genomföras på en nivå som är anpassad efter barngruppens behov, samt att barnens utveckling och lärande främjas även i ett längre perspektiv. Författarna skriver vidare att stora barngrupper i relation till antal utbildade pedagoger är starkt relaterad till både barns lärande- och utvecklingsvillkor och till pedagogers professionella roll.

I en kunskapsöversikt om undervisning i förskolan (Hildén 2018) exemplifieras hur undervisning för de yngsta förskolebarnen kan se ut. Hildén kommer i likhet med t.ex. Eidevald och Engdahl (2018) fram till att undervisning bör tolkas på olika sätt i skola och förskola, eftersom uppdragen i de olika skolformerna ser olika ut. Undervisning i förskolan utgår från läroplanen och är något som mer sker i samspel med barnen.

Jonsson (2011) beskriver hur läroplanen uppfattades av förskollärare som främst arbetade med de allra yngsta barnen. Resultatet känns igen från hur många pedagoger arbetar utifrån den reviderade läroplanen (Lpfö18) – att de didaktiska valen sker utifrån barnens intresse. Jonsson beskriver det som att pedagoger ofta

utgår från vad som sker i nuet och att detta kräver en medvetenhet hos pedagogen.

För att uppnå en hög undervisningskvalitet behöver förskolläraren, eller den pedagog som utför undervisningen, ha förmåga att hitta en balans mellan spontan och planerad undervisning (Sheridan & Williams 2019). Detta görs främst genom att lyssna in och läsa av barnens känslor och handlingar, samt i de fall det går, även barnens tankegångar. Sheridan och Williams tillägger att förskollärare därmed behöver både didaktiska och ämneskunskaper samt en förmåga att skapa en lärmiljö som främjar lärande.

Thuresson (2013) ger i sin avhandling exempel på hur de yngsta förskolebarnen kan kommunicera med bilder. När en saga berättas, antingen på flanotavla, i bokform eller på en skärm visar barnen genom sitt kroppsspråk och med pekande gester var i berättelsen de är. Med hjälp av gester, blickar och genom att peka, kommunicerar barnen och skapar mening med bilderna eller det material som är tillgängligt. Studien visar att de yngsta barnen har förmåga att koppla samman bilder från en berättelse med även andra sammanhang. Thuressons studie pekar på att en flanotavla bättre kan möjliggöra att kombinera andra bilder än vad en skärm eller bok kan göra. Förutom olika pekande gester, använde barnen i studien även sina handflator och underarmar för att visa andra barn vilken bild de ville uppmärksamma och kommunicera kring. Resultatet visar att barnen använde kroppen minst vid skärmen, medan barnen kommunicerade mer genom gester, ord och placeringar av bilden då flanotavlans användes. Detta menar Thuresson beror på att det finns mest utrymme kring en flanotavla än vad de gör kring en bok eller skärm. Thuressons forskning kan kopplas till Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003) som framhåller att redan de allra yngsta barnen på förskolan kan visa vad de vill och vad de förstår genom sitt sätt att handla och att redan små barn lär sig nya saker som sker i deras omgivning. Barnens kunskaper utökas då de behöver lösa problem som de stöter på i olika vardagssituationer.

Jonsson, Williams och Pramling Samuelsson (2017) kommer i sin artikel om förskollärares syn på undervisningsbegreppet, fram till att undervisning för de yngsta barnen handlar om att skapa förutsättningar för lärande i lek och andra aktiviteter där både barn och pedagoger samspelar och kommunicerar med varandra. Dalgren (2017) tolkar undervisning i förskolan som något som ”bäddas in” och flätas sam-

man med omsorg, lek och lärande, i olika naturliga vardagsaktiviteter.

Catucci (2018) studerar, i sin licentiatavhandling, barn mellan 1–3 år och påvisar bland annat att undervisning kan genomföras på olika sätt i förskolan, vilket innebär möjligheter för de yngre barnens lärande.

Catuccis resultat tyder på att om förskollärare lyckas skapa tydliga och gemensamma mål tillsammans med barnen leder det till ökade möjligheter för barnens lärande. Hon kommer även fram till att förskollärares gemensamma vanor ger en viktig dimension som är betydande för undervisningen.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

STUDIEN SOM LIGGER till grund för den här artikeln bygger på en kvalitativ metod med semistrukturerade intervjuer, eftersom syftet är att synliggöra förskollärares uppfattningar och syn som rör undervisning i deras arbetssituation. Vid semistrukturerade intervjuer utgår intervjuaren från ett antal frågor ur en intervjuguide. Den som intervjuar är inte helt bunden till ordningsföljden av frågeguiden utan är mer fri att ställa frågorna där de bäst passar in i intervjun (Bry-

man 2018). Totalt intervjuades fem förskollärare under våren 2020. Intervjuerna tog ca 30–45 minuter vardera. Två pilotintervjuer genomfördes, vilket resulterade i att vissa av frågorna omformulerades. Varje intervju renskrevs och sammanfattades. En person i taget intervjuades. Intervjuerna genomfördes per telefon. För att minimera risken för feltolkning av respondenternas svar ombads de ibland att förtydliga sig.

URVAL OCH AVGRÄNSNING

URVALET AV INTERVJUPERSONER bestod i att de skulle arbeta på olika stora förskolor och i olika kommuner i Sverige. Valet av intervjupersoner utgick från ett målstyrt urval. Detta innebär att intervjupersonerna väljs utifrån vissa kriterier som gör det möjligt att besvara studiens syfte och frågeställningar (Bryman 2018). Kriterierna för att medverka i studien var att deltagarna är legitimerade förskollärare och arbetar

med de allra yngsta förskolebarnen. De har mellan 5–30 års erfarenhet i yrket och arbetar i både mindre och större verksamheter och städer. Intervjupersonerna hittades genom ett nätverk från Örebro universitetet och därifrån slussades förfrågan vidare till andra arbetsplatser i landet och till intresserade som stämde överens med ovanstående kriterier.

BEARBETNING AV DATA

FOKUS I INTERVJUerna har legat på öppna frågeställningar om utmaningar och möjligheter i relation till studiens första frågeställning samt faktorer när det gäller den andra frågeställningen. Utifrån frågeställningarna har en tematisk analys använts. Vid en tematisk analysmetod handlar det om att hitta likheter och

skillnader i förskollärarnas olika svar på intervjufrågorna (Bryman 2018). Återkommande mönster som framträdde i intervjumaterialet identifierades och bildade efter hand olika teman som redogjordes i artikelns resultatdel.

ETISKA ASPEKTER

DENNA STUDIE FÖLJER Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2002), vilka innehåller fyra huvudkategorier: Informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav. Intervjupersonerna fick information om studiens syfte och hur materialet skulle användas. Efter att de tillfrågade förskollärarna informerats om studiens syfte och både muntligt och skriftligt gett sitt samtycke att medverka i studien, spelades samtliga intervjuer in. En av förskollärarna i studien upplevde dock det ansträngande att bli in-

spelad, eftersom vederbörande kände prestationskrav, men den känslan försvann ganska omgående då intervjupersonen ändå tyckte att studiens syfte var betydelsefull och ville bidra med sin kunskap. Intervjupersonerna har anonymiserats genom att deras namn fingerats.

Dessa principer syftar till att förtydliga förhållandet mellan forskare/intervjuaren och deltagare och vid eventuell konflikt utgöra en god avvägning mellan forskningskravet och individskyddskravet.

METODDISKUSSION

SEMISTRUKTURERADE INTERVJUER KAN medföra en mer avslappnad intervju, eftersom intervjuaren kan lägga all koncentration på att lyssna och ställa relevanta följdfrågor (Bryman 2018). Förfarandet underlättar även bearbetning och tolkning av data och det ges möjlighet att gå tillbaka och ta del av vad som har sagts och på vilket sätt det har uttryckts.

En begränsning med telefonintervjuer är att kroppsspråk inte går att avläsa och eventuellt kan intervjupersonerna tolkas felaktigt. Val av telefonintervju gjordes då det var mest tidseffektivt. Om t.ex. en strukturerad intervjumetod skulle ha valts för studien, skulle det innebära en risk att svaren inte hade varit av en lika berättande karaktär som en semistrukturerad intervjuform möjliggör (Denscombe 2018). En

fördel med denna intervjumetod är att följdfrågor kan ställas kring intressanta och viktiga aspekter som de medverkande ville belysa.

En nackdel med intervjuer, till skillnad från observationer, är att man endast kan få del av det som återberättas och inte förskollärarnas faktiska utförande av sin undervisning. (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015). Studien gör inte anspråk på att beskriva någon sanning eller att generalisera, utan det som eftersträvas är en förståelse för förskollärarnas erfarenheter, tankar och förhållningssätt vad gäller deras yrkesroll och syn på undervisning för de yngsta förskolebarnen.

RESULTAT

NEDAN REDOVISAS STUDIENS resultat från de intervjuer som artikeln bygger på. Det övergripande syftet med artikeln är att bidra med kunskap om förskol-

lärnarnas uppfattningar om och resonemang kring undervisning för de allra yngsta förskolebarnen.

UPPFATTNINGAR OM HUR UNDERVISNING KAN BEDRIVAS FÖR ATT FRÄMJA LÄRANDE OCH UTVECKLING HOS DE YNGSTA

I **ANALYSEN AV** materialet med fokus på frågan kring hur förskollärare uppfattar vad undervisning kan innebära, framträder tre teman. Dessa är: 1) identifiering av lärande och utveckling hos de yngsta 2) undervisningsupplägg och 3) barngruppens storlek och sammansättning. I följande avsnitt kommer jag även att lyfta några utmaningar som förskollärarna beskriver när det gäller undervisning för de yngsta.

IDENTIFIERING AV LÄRANDE OCH UTVECKLING HOS DE YNGSTA

Sammantaget pekar resultatet på att de flesta i studien anser att det på ytan inte har skett någon större förändring i deras arbetssätt efter att begreppet undervisning blev en del av förskolan i samband med den reviderade läroplanen (Lpfö18). Men allteftersom förskollärarna berättar mer detaljerat om sina respektive uppfattningar visar deras argument och redogörelser att det ändå har skett något nytt i deras sätt att arbeta. Dels framkommer det att undervisning bedrivs mer utifrån ett medvetet pedagogiskt syfte som är kopplat till läroplanen och att den är planerad. Förskollärarna menar också att undervisningen i högre grad är relaterad till var barnen befinner sig i sin utveckling. Undervisning för de yngsta handlar även många gånger om att fånga ögonblicket. Att undervisning sker spontant menar förskollärarna inte ska missuppfattas som en omedveten handling, utan ses som ett första steg i något som fogas samman med läroplansmål på ett medvetet sätt.

Förskollärarna menar att det som särskiljer undervisning för denna åldersgrupp är att de behöver tolka kroppsspråk, blickar och mimik i större utsträckning. I intervjuerna uttrycks att undervisningen många gånger handlar om att man som pedagog behöver vara mer närvarande, eftersom ett barn utan ett verbalt språk visar sina tankar med hjälp av sin kropp och att deras nyfikenhet riktas mot något speciellt. Samtidigt framkommer det i intervjuerna att även om gruppen består av 1–3-åringar får de allra yngsta som nyss har börjat i förskolan oftast vara deltagare i undervisningstillfällen:

Jag tycker man kan läsa av mycket i deras ansikten, men visst, de allra yngsta är det svårt med, så de får oftast bara hänga på. (Emma)

Vi utesluter inte de allra yngsta, de får stå med och delta och efter en tid ser vi att de är med. (Sebastian)

Det är inte så att vi tänker att det här barnet som knappt kan gå, kan inte vara med i en undervisningssituation utan istället får barnet bara vara med på deras nivå och förutsättningar. (Lena)

Det som träder fram i samtliga intervjuer är att förskollärarna i ett första skede inte kan redogöra för hur de vet om de yngsta barnen har lärt sig det som är tanken att läras. Vissa berättar att om det handlar om något konkret som exempelvis att barnen på ett lekfullt sätt ska bekanta sig och lära sig olika geometriska

former genom att placera exempelvis en triangel på en bild av en tringel, då är det lättare att avgöra att ett lärande har skett.

Vissa saker kan man se direkt, t.ex. om de kan lägga en triangel på en triangel. Då har de fått begrepp om begreppen. (Sebastian)

Lärande som inte är lika konkret är svårare att identifiera hos de yngsta barnen. Förskollärarna menar att det är betydelsefullt att använda samma undervisningsmaterial under långa perioder. För att kunna identifiera vad barnen lär sig har barngruppens storlek betydelse, men även antalet utbildade pedagoger.

Vi hinner se de flesta barnens utveckling eftersom vi bara har tio barn i gruppen och av de barnen är så få på plats i veckan och att vi har en barngrupp just nu som är så sammansvetsad. Om du hade frågat mig för ett år sedan hade du inte fått samma svar. Då hade vi bara fullt sjå att ta oss igenom dagen. Då kunde vi inte ha samma undervisningssituationer som vi kan idag, då kunde vi inte ens genomföra en samling. Då satt vi med tre gråtande barn i famnen. (Amanda)

Samtliga förskollärare menar att det krävs observationer för att identifiera barnens lärande. Det behövs tid och didaktisk kunskap för att kunna stödja barnen vidare i sin utveckling.

Eftersom små barn inte har samma verbala förutsättningar så behöver det observeras kroppsspråk, signaler, barnens agerande. Som förskollärare kan du ställa frågor till barnet för att undersöka detta men många av de minsta har ju inte alltid de verbala förutsättningarna att svara med språket, därför gäller det att alltid tänka ett steg längre med små barn, de kan t.ex. visa med bildstöd eller i en lek eller liknande. Vi har dock stora barngrupper i förskolan och detta är väldigt tidskrävande. (Lena)

UNDERVISNINGSUPPLÄGG

Det som är särdraget i undervisning för de yngsta är att de inte kan vara koncentrerade i samma utsträckning som äldre barn oftast kan, vilket gör att undervisningstillfällena behöver vara korta. Undervisningen handlar om att repetera samma aktivitet många gånger och under längre perioder, menar förskollärarna

i studien. Det framkommer att det ibland framförs kritik mot undervisningsinnehållet av vårdnadshavare som anser att det inte händer något nytt och att det är samma saker som upprepas. Förskollärarna berättar att det händer att vårdnadshavare ger beröm till pedagoger på den avdelning som de yngre barnen flyttat över till när de blivit äldre och att de menar att deras barn lär sig så mycket mer på den nya avdelningen.

Det är nästan som om de tänker att pedagogerna är mer kompetenta där, men jag vet att det är saker och läroplansmål som vi har arbetat jättemycket med när de var små. Jag tycker det är roligt och givande att arbeta med undervisning för de yngsta, men ur det här perspektivet känns det lite otacksamt. (Lena)

Det handlar om okunnighet hos vårdnadshavare många gånger. Som om de tror att vi är lata, men barnen tycker om att repetera och jag ser tydligare om och när utveckling och lärande sker. (Åsa)

Då man upprepar samma aktivitet många gånger så märker vi att de förstår allt mer. (Emma)

Genom att vi upprepar samma berättelser ser vi en glädje hos barnen när vi sätter oss för samling. Alla vill delta och barnens språkliga utveckling blir tydlig när de gör sagans rörelser med stöttecken, och avslutar meningarna och svarar på enkla frågor som ställs, vilket de inte gjort tidigare. (Amanda)

Det förskollärarna framhåller gemensamt är att det som karaktäriserar en lyckad undervisningssituation, är att undervisningstillfället är kort och att undervisningen innehållsmässigt är något som är konkret.

BARNGRUPPENS STORLEK OCH SAMMANSÄTTNING

Förskollärarna uttrycker att de yngre barnen har ett större behov av närhet och individuell stöttning, vilket gör att de behöver undervisas i mindre grupper. Förskollärarna menar att 3–4 barn går oftast bra, men att gruppindelning kan vara komplext beroende på vilka barn som ingår i uppdelningen. Förskollärarna menar att en lyckad undervisning behöver ha några barn i gruppen som ligger före de andra utvecklingsmässigt. Det är positivt att det finns förebilder och barn som kan dra barngruppen framåt, genom att de visar intresse och kan vägleda andra barn:

Det har varit lyckat för vi har sett att till än början har de bara kastat omkring med korten – men sen när ett av barnen har förstått och lagt rätt, då har det barnet korrigerat de andra och till slut så har de yngsta lagt ut rätt kort på rätt form. Då har vi lyckats få med gruppen och de har varit intresserade och förstått och lärt av varandra. (Sebastian)

Något som också framkommer i intervjuerna är att förskollärarna uttrycker vikten av att de har lyckats skapa en nyfikenhet och att undervisningen är meningsfull för barnen och att de i efterhand kan se hur barnen upprepar det som de har undervisats i och eller använder sig av det i andra situationer.

En lyckad undervisningssituation har för mig varit en återkommande sångsamling som haft liknande innehåll under lång tid, där vi jobbat mycket med struktur, innehåll, barnens intressen och många repetitioner. Utvecklingen syns tydligt hos barnen. (Åsa)

UTMANINGAR

De flesta förskollärarna i studien berättar att mindre lyckade undervisningssituationer infinner sig ganska ofta. Det som kan sammanfatta deras uppfattningar är att det kan handla om att undervisningen måste avbrytas, personalbrist eller att barngruppen visar ointresse för det som är undervisningsinnehållet.

Jag var själv med barngruppen, en vaktmästare kom in och pekar på en sopbil som åker förbi och barnen blir intresserade av sopbilen istället för det jag höll på att undervisa i. Ett barn skickas in av personalen som var ute pga. att det behövde en ny blöja och jag skulle samtidigt ta emot ett nytt barn som oplanerat kom för dagen. (Åsa)

Det som är specifikt för just förskolan och det som bland annat skiljer sig från traditionell skolundervisning, är att barnen kommer och går på olika tider och att även personalen har olika tider. De flesta påpekar att det är svårt att ha undervisning på eftermiddagarna då personaltäckningen inte är lika hög som på förmiddagarna och att barngruppen sällan är på plats under kontinuerliga tider. Inskolningar sker inte bara under terminsstarter utan under hela verksamhetsåret. Detta arbete kräver många gånger att det avsätts extra tid, inte bara till det enskilda barnet utan även till

vårdnadshavare, vilket gör att undervisning inte kan prioriteras på samma sätt. Det finns inte tillräckligt med personal. Barngruppen behöver arbetas ihop och banden mellan pedagoger och de nya barnen behöver stärkas. Det krävs även tid för att skapa en bra kontakt och samarbete med vårdnadshavare. Den delade uppfattningen hos de intervjuade förskollärarna är att trygghet i barngruppen är grunden för att undervisning ska kunna äga rum.

När man arbetar med de yngsta så kan man inte alltid ha undervisning varje dag eller på de tider man har tänkt sig. Det händer alltid saker. Barnen blir sjuka, är ledsna och det är inskolningsperioder som tar olika lång tid- och då kan man inte alltid bedriva undervisning. (Lena)

En av de intervjuade förskollärarnas barngrupp består till stor del av barn som helt saknar svenska som språk. Då blir tillvaron på förskolan möjligen än viktigare – för att lära sig språket och en ny kultur. Undervisningen behöver många gånger bedrivas på ett annat sätt. Här tar undervisningen längre tid. Fokus behöver läggas på omsorg och trygghet – kanske inte ännu mer, men under en längre tidsperiod.

Vi har över 50 procent asylsökande barn som inte har ett svenskt språk över huvud taget, det är inte aktuellt för oss att ge oss in på till exempel naturvetenskap, för vi måste lära barnen att få in hur rutiner fungerar och träna upp ett språk och en relation och en trygghet med barnen. De har aldrig varit i en sådan här verksamhet eller i ett sammanhang där man blir lämnad från sina föräldrar och det tar upp en stor del av verksamheten hos oss. (Amanda)

FAKTORER SOM SPELAR IN FÖR ATT MÖJLIGGÖRA LÄRANDE HOS DE YNGSTA

I MATERIALET FRAMKOMMER olika faktorer som förskollärarna anser vara betydelsefulla för att undervisa de yngsta barnen och för att barnens lärande och utveckling ska främjas. Dessa faktorer är: 1) tolkning av läroplanen och brist på forskning och 2) organisatoriska förutsättningar.

TOLKNING AV LÄROPLANEN OCH BRIST PÅ FORSKNING

Majoriteten av de intervjuade anser att det tar tid att diskutera vad läroplanen kan betyda för de yngsta. Det är också tidskrävande att tolka läroplanen så den ska kunna anpassas till de allra yngsta barnen. En av förskollärarna menar att det inte är svårt att arbeta med undervisning för de yngsta. Det handlar om att inte göra det så svårt för sig och att utgå från en rimlig nivå. Generellt uttrycker förskollärarna att det är roligt och givande att arbeta med undervisning för de yngsta barnen, men att det kräver mer tid. Det som lyfts i intervjuerna är att läroplanen främst är formulerad utifrån vad de äldsta barnen ska ha undervisats i då de lämnar förskolan.

Man ska gissa och tänka ut hur man ska ändra om målen så de ska passa de yngsta och det i sin tur leder till att arbetet på förskolor ser olika ut och det inte blir en jämlik förskola. Det är mycket arbete på reflektionstiden som går till hur man ska kunna förenkla målen. (Emma)

Går man på föreläsningar om den reviderade läroplanen och hur man ska arbeta med den så är det enbart exempel från äldre barn och inget som vi på småbarnsavdelningar har hjälp av, det är väldigt outforskat. (Sebastian)

Något som genomgående framkommer i intervjuerna med förskollärarna är att förutsättningarna inte är tillräckliga då det gäller att undervisa de yngsta. De flesta pekar på att det finns begränsat med forskning och kompetensutveckling som riktar sig mot undervisning för de allra yngsta.

Visst finns det forskning och litteratur om undervisning för barn i förskolan, men nästan allt är anpas-

sat till äldre förskolebarn eller skolbarn, vilket gör att det krävs att man måste anpassa detta så det funkar till de allra yngsta. Vi får ingen undervisning eller kompetensutveckling i hur vi förskollärare ska arbeta med undervisning för de yngsta (Sebastian)

Jag anser att en utmaning med undervisningen för små barn är att en stor del av forskning och undervisning på förskolläraryrket fokuserar till stor del på de äldre barnen medan det vetenskapligt ofta fokuseras mer på omsorg hos de yngre barnen. En svårighet är därför att det inte finns lika många färdiga undervisningssituationer att ta inspiration och lärdom av kring undervisningen för de yngre barnen, utan som pedagog måste jag själv omvandla inspiration till hur aktiviteter fungerar för de allra minsta, medan det är lättare att "kopiera" aktiviteten för äldre barn. Det kan därför krävas mer planeringstid för att planera en undervisningssituation för yngre barn. (Åsa)

ORGANISATORISKA FÖRUTSÄTTNINGAR

En universalmetod för att lösa problematiken kring de stora barngrupperna i förskolan är att dela gruppen i mindre delar. För att kunna göra det krävs en högre personaltäthet och i synnerhet då det handlar om att undervisa de allra yngsta barnen. Förskollärarna vittnar om att det många gånger är problematiskt att dela gruppen och undervisa ensam, eftersom omsorgsbehovet är stort bland de yngsta.

De kan behövas byta blöja, ta upp saker som tappats, hjälpa barn upp i stolar, plocka ner barn som kryper upp på bordet osv, samtidigt som barnens fokus ska hållas kvar vid undervisningssituationen. (Åsa)

När det gäller undervisningen betonar förskollärarna betydelsen av att hela arbetslaget behöver ha kompetens att reflektera och analysera det som sker i barngruppen. Även om det numera är förskollärarens ansvar att bedriva undervisning behöver arbetslaget bestå av pedagoger som kan stötta detta arbete. De intervjuade lyfter fram vikten av kunniga och självständiga barnskötare som möjliggör att driva barnens

utbildning och undervisning framåt på ett medvetet sätt. Samtliga pekar på att detta samarbete kräver kompetenta pedagoger som kan tolka läroplanen utifrån de yngsta barnens nivå.

Det är viktigt att alla i ett arbetslag behöver vara medvetna. Annars skulle jag som förskollärare backa och arbetet skulle inte gå framåt. Samtliga i ett arbetslag behöver vara intresserade av detta, det går inte att driva det själv om man har ett arbetslag som inte förstår nyttan med det. (Sebastian)

Det handlar om personaltäthet och kompetens i arbetslaget, för att förskolan ska kunna uppnå läroplanen. (Amanda)

Förskollärarna anser att det är avgörande för utbildningens kvalitet att få kompetensutveckling om undervisning, som är riktad mot de yngsta barnen. Några av de intervjuade har fått möjlighet att gå på föreläsningar om undervisning i regi av Skolverket, redan innan läroplanen reviderades. I intervjuerna framhålls avsaknaden av exempel på undervisningssituationer att ta inspiration och lärdom av då det gäller de yngsta barnen. Förskollärarna menar att i utbildningssammanhang, litteratur och forskning som är riktad mot undervisning för de yngsta, finns det oftast bara exempel på barn från 3 års ålder och uppåt, medan det vetenskapligt ofta fokuseras mer på omsorg och kommunikation hos de yngsta barnen.

Kompetensutveckling kring detta område tycker jag är dålig. Av de föreläsningarna och kurser jag har varit på sen jag blev verksam så har en föreläsning handlat om toddlare i största allmänhet, annars handlar det bara om att handleda de äldre barnen i sitt lärande – och det hjälper inte mig på samma sätt. (Amanda)

Intervjuerna mynnar ofta ut i att förskollärarna är av uppfattningen att undervisning för de yngsta är viktigt, men att deras arbete inte tycks tas på allvar i och med att fokus läggs på de äldre barnens undervisning. Förskollärarna uttrycker att de förväntas arbeta utifrån en vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, men att det ses som problematiskt då de inte får fortbildning i området.

Vi som arbetar med de allra yngsta förväntas arbeta med vetenskap som grund men egentligen kan vi

inte det eftersom vi inte har fått någon kunskap om hur man ska arbeta med undervisning för små barn. (Åsa)

Förskollärarna i studien talar också om vikten av att ha en engagerad och stöttande rektor. De anser att deras arbete med undervisning för de yngsta underlättas av att ha en kompetent rektor som har insikt och gärna egen erfarenhet av att arbeta med 1–2-åringar. Samtliga påtalar att även om det är förskollärarens ansvar att undervisning bedrivs ändamålsenligt underlättas arbetet av att ha en rektor som kan ringa in vad som är en rimlig nivå på undervisningen utifrån aktuell barngrupp.

Vi har stöttning från vår rektor. Det är ingenting vi har bett om, utan hon är väldigt mån om att arbeta nära oss pedagoger ute i barngruppen. Om vi har en jobbig dag så är hon alltid ute och hjälper oss på avdelningen och för att se hur det ser ut när det är som värst. (Amanda)

I intervjuerna uppkommer att fokus många gånger flyttas från behovet av att vara en närvarande pedagog till att leverera bilder och undervisningssituationer till vårdnadshavare i olika dokumentationsformer. Flertalet av de intervjuade förskollärarna menar att det tar mycket tid och energi från det som är viktigt i barnens utbildning. De anser att kvaliteten på undervisningen kan bli försämrad då mycket tid går att dokumentera och formulera barnets utveckling. De betonar att det är viktigt att dokumentation sker, men från att göra egna anteckningar till specifika presentationer till vårdnadshavare kräver tid.

Det har varit en del fokus på att vi ska leverera bilder och undervisningssituationer till föräldrar. Vår chef har stöttat oss i att vårt uppdrag inte handlar om att vi ska genomleva undervisning genom en kamera och loggar för föräldrarnas skull, utan vi ska vara där och vara delaktiga och möta barnen i deras lärande. (Emma)

Vidare framhåller förskollärarna att undervisningen för de yngsta fungerar bra då deras respektive rektor ger dem tid för planering och reflektion. De flesta förskollärarna i studien anser att det är viktigt att rektor har en reell verklighetsuppfattning om hur förutsättningarna för barnens utbildning ser ut och som stödjer sina anställda.

RESULTAT- DISKUSSION

FÖRSKOLLÄRARNAS RESONEMANG OM HUR UNDERVISNING KAN FRÄMJA LÄRANDE OCH UTVECKLING

I **DENNA AVSLUTANDE** del diskuteras studiens resultat utifrån frågeställningarna och de teman som lyfts fram i det empiriska materialet, och med bakgrund mot tidigare forskning.

De intervjuade förskollärarna i den här artikeln anser å ena sidan att undervisning är det som är planerat, har ett genomtänkt syfte och som kan relateras till läroplanen. Å andra sidan ser de undervisning som något som sker spontant i barnens vardag och i omsorgen av barnen. Uppfattningen är att det mest givande sättet att undervisa de yngsta är när grupperna är små, eftersom de yngsta kräver mer närhet och uppsikt än vad äldre barn behöver. Detta resonemang går i linje med Chen Yu och Linda Smith (2016), vars forskning pekar på att inlärning samt längden på barnens koncentrationsförmåga tycks främjas då de utforskar ett lärandeobjekt tillsammans med en närvarande vuxen. Förskollärarna menar att barnens undervisning behöver både vara mer anpassad till var barnen befinner sig i sin utveckling och att uppgiften behöver vara konkret, vilket också stöds av Eidevald och Engdahl (2018).

Studios resultat visar dessutom att förskollärarna anser att de yngsta barnens undervisning behöver ske under kortare intervaller och samtidigt under längre perioder över terminen. Vidare behövs många repetitioner – eftersom små barn tycks lära sig nya saker genom korta, men repetitiva stunder av utforskande.

För att synliggöra lärande uttrycker förskollärarna att det behövs tid i undervisningen för att kunna tolka och dokumentera barnens icke-verbala kroppsspråk och mimik samt identifiera på vilken nivå barn-

gruppen ligger på. I detta sammanhang vill jag knyta an till Catucci (2018), som menar att pedagogers gemensamma vanor har betydelse för de yngsta barnens undervisning. Detta kan innebära att ha gemensamma vanor kring hur undervisningens planerings- och dokumenteringsarbetet är organiserat, något som FoU-programmet Fundif bland annat arbetar för.

Resultatet visar att det barn kommunicerar till sin omgivning, kräver medvetna pedagoger, men också tid för att tolka vad barnet vill uttrycka. Det lyfts fram i intervjuerna att detta arbete ofta uppfattas som komplicerat, eftersom det kan vara svåröverskådligt att läsa av en barngrupp. Det framkommer att de allra yngsta först får vara med som ”observatörer” och att de gradvis skolas in i förskolans undervisningssammanhang. Detta kan liknas vid Dalgrens (2017) begrepp ”inbäddad undervisning”. Att de allra yngsta först får delta i undervisningen som ett slags observatörer, eller några som bara får följa med, kan möjligen härledas till det förskollärarna uttrycker i sin önskan om mer kompetensutveckling relaterad till att undervisa de yngsta.

Förskollärarna pekar på vikten av att barnet är intresserat av något som det vill undersöka och att detta knyts till undervisning. En lyckad undervisningssituation menar förskollärarna, handlar om att få med sig gruppen, att få undervisningen till något som är meningsfullt för barnen och att väcka deras nyfikenhet. Samtidigt kan jag anse att det inte alltid är den bästa vägen att gå om man ska uppfylla målen i läroplanen. Jag anser i likhet med Jonsson (2013) och Thulin (2011) att vi pedagoger behöver träna oss mer på att leda barngruppen så att förskolans utbildning blir mer

jämlig. Självklart behöver vi väcka nyfikenhet och intresse, men samtidigt behöver vi, som Biesta (2017) framhåller, leda in barnen i sådant de inte vet att de kan vara intresserade av.

En annan aspekt är att pedagoger som arbetar med de yngsta barnen behöver bli bättre på att lyfta barnens lärande och utveckling, genom ett gemensamt språkbruk, i kontakten med vårdnadshavare. Resultatet i artikeln belyser en allmän uppfattning om att pedagoger som arbetar med de yngsta inte bedriver undervisning. Om det fanns en djupare vetenskaplig grund att stå på, som också är anpassad till de yngsta barnen skulle pedagoger ha bättre redskap att förmedla de yngsta barnens lärande till deras vårdnadshavare.

FAKTORER SOM KAN MÖJLIGGÖRA UNDERVISNING

DET SOM FÖRSKOLLÄRARNÄ lyfter fram i den här artikeln är att det är tidskrävande att tolka och förenkla läroplansmålen så att undervisningen ska fungera med de allra yngsta barnen. Viktig planeringstid läggs på att omtolka och anpassa målen. Resultatet visar att merparten av förskollärarna i studien anser att läroplanen främst är skriven för äldre barn i förskolan. Min tolkning är att förskollärarna vill att de yngsta barnens utbildning och undervisning ska tas på större allvar och ges större utrymme. De flesta i studien lyfter fram trygghet och omsorg som grunden för lärandet men anser inte att det är det enda som undervisning med de yngsta ska handla om.

Undervisning kräver närvaro och ett visst lugn i barngruppen. Resultatet pekar på att undervisningen många gånger blir avbruten och att både pedagog och barngruppen får svårt att landa i det som barnen ska rikta sin uppmärksamhet mot. I intervjuerna menar de flesta att undervisningen många gånger behöver pausas då nya barn skolas in, vilket kan vara en utmaning i organiseringen av undervisningen, eftersom inskolningar sker under hela verksamhetsåret.

En betydande faktor som förskollärarna uttrycker i relation till att undervisa små barn, är att det är organisatoriskt mer personalkrävande. Undervisning i yngrebarnsgrupp är skör, eftersom den är mer beroende av att all ordinarie personal är på plats. Nya människor skapar ofta oro i gruppen, vilket kan leda till att barnens fokus försvinner från undervisningen. Detta kan relateras till Dalli et al. (2011), Björnstad och Pramling Samuelsson (2012) samt Sheridan, Williams och Pramling Samuelssons (2014, 2015) forskning, vars resultat pekar på att barngruppens storlek och personaltäthet har betydelse för de yngsta barnens möjligheter till lärande och utveckling.

Artikeln belyser en allmän uppfattning om att pedagoger som arbetar med de yngsta inte bedriver undervisning. Om det fanns en djupare vetenskaplig grund att stå på, som också är anpassad till de yngsta barnen skulle pedagoger ha bättre redskap att förmedla de yngsta barnens lärande till deras vårdnadshavare.

Artikeln resultat tyder på att trots att barngruppen delas i mindre grupper krävs det fler än en pedagog vid ett undervisningstillfälle och ytterligare fler då undervisningen ska dokumenteras. En pedagog krävs för att hålla i undervisningen, en för att ha omsorg av barngruppen, samt en som till exempel antecknar eller filmar barnens framsteg. Intervjuerna visar att kompetens har en inverkan på kvaliteten på barnens utbildning, vilket även går i linje med Sheridan och Williams (2019) studie.

Förskolläraren ska ansvara för barnens undervisning men i intervjuerna framkommer att det även är önskvärt med en kompetent och närvarande rektor som stöttar detta arbete. Vidare visar resultatet en avsaknad av en riktad kompetensutveckling som är speciellt framtagen för de yngsta. Förskollärarna signalerar att det finns ett behov av forskning som är kopplad till undervisning för barn mellan 1–2 års ålder. Vad jag vill belysa med den här artikeln är att de medverkande förskollärarna upplever att det delvis finns ett tomrum i forskningen när det gäller undervisning för förskolebarn. Forskning om undervisning finns för barn mellan 3–5 år, men mycket lite om de yngsta barnen som är 1–2 år. Den forskning som finns handlar främst om omsorg och kommunikation. Det är svårt att anpassa metodik som bygger på undervisning för äldre barn, till de yngsta – eftersom den inte alltid fungerar på samma sätt i verkligheten. Trots olika lång erfarenhet inom yrket och skilda arbetsplatser både storleksmässigt och geografiskt har de medverkande förskollärarna liknande åsikter och tankar kring ämnet. Det finns inga större skillnader i de olika teman som är av betydelse för studiens resultat.

I materialet är det ingen av förskollärarna som ställer sig kritisk till undervisning för de yngsta. Det

kan annars vara en vanlig förekommande inställning till undervisningsbegreppet. Snarare tolkar jag deras svar som att de anser att undervisning för de yngsta är viktigt och något som samtliga tar på allvar och vill arbeta med utifrån förskolans tradition och kultur. Därtill visar materialet att det finns ett starkt in-

tesse av att i sin profession få en djupare vetenskaplig grund att stå. Det är önskvärt med konkreta exempel på undervisning för barn mellan 1–2 år, som är förankrade i verksamhetens realitet – och det intresset är en bra början på den förändring som förskolan står inför.

AVSLUTANDE KOMMENTARER

DET SOM FRAMTRÄDER i resultatet är att det finns behov och intresse av forskning som grundar sig i de allra yngsta barnens undervisning och vad som kan karakterisera just denna. Det skulle vara intressant att på ett mer omfattande och systematiskt sätt samla pedagogers tysta kunskap om undervisning för de yngsta och arbeta efter teorier som passar ändamålet.

Jag har undersökt vad fem förskollärares har för uppfattningar och tankar kring undervisning av de

allra yngsta barnen i förskolan. Mitt bidrag med den här artikeln är att jag har ringat in olika teman och faktorer som främjar undervisning för de allra yngsta förskolebarnen, samt identifierat att det finns en brist i den pedagogiska forskningen där undervisning nästan uteslutande behandlas för barn i gruppen 3–5 år. Forskning som även är riktad mot de yngsta är en viktig del för att skapa en jämlik förskola med hög kvalitet.

REFERENSLISTA

- ★ Biesta, G. (2017). *The Rediscovery of Teaching*. New York: Routledge, Taylor & Francis.
- ★ Björklund, C., Pramling Samuelsson, I. & Reis, M. (2018). Om nödvändigheten av undervisning i förskolan – Exemplet matematik. *Barn, forskning om barn og barndom i Norden. Norsk senter for barneforskning*, 36(3–4) 21–37. doi: 10.5324/v36i3-4.2895 (Hämtad 20-04-22)
- ★ Björnestad, E. & Pramling Samuelsson, I. (2012). *Hva betyr livet i barnehagen for barn under tre år?* Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus.
- ★ Broström, S. (2017). A dynamic learning concept in early years' education: a possible way to prevent schoolification. *International Journal of Early Years Education*, 25(1), ss. 3–15. doi: 10.1080/09669760.2016.1270196 (Hämtad 20-04-29)
- ★ Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3 uppl. Malmö: Liber AB
- ★ Catucci, E. (2018). *Att undervisa de yngsta barnen i förskolan*. Lic-avh. Västerås: Mälardalens högskola. urn: nbn:se: mdh: diva-40200 (Hämtad 20-05-20)
- ★ Dalgren, S. (2017). *Att göra pedagogisk praktik tillsammans: socialt samspel i förskolans vardag*. Lic-avh. Linköping: Linköpings universitet. urn: nbn:se: liu: diva-134368 (Hämtad 20-05-27)
- ★ Dalli, C., White, J., Rockel, J., Duhn, I., with Buchanan, E., Davidson, S., Ganly, S., Kus, L., & Wang, B. (2011). *Quality early childhood education for under-two-year-olds: What should it look like? A literature reviews*. Wellington: Ministry of Education.
- ★ Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 4. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- ★ Eidevald, C., & Engdahl, I. (2018). *Utbildning och undervisning i förskolan: omsorgsfullt och lekfullt stöd för lärande och utveckling*. Stockholm: Liber.
- ★ Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I: G. Ahrne & P. Svensson (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. 2. uppl. Stockholm: Liber.
- ★ Hatch, J.A. (2010). Rethinking the relationship between learning and development: teaching for learning in early childhood classrooms. *The Educational Forum*, 74(3), ss. 258–268. doi: 10.1080/00131725.2010.483911 (Hämtad 20-08-02)
- ★ Hildén, E. (2018). *Undervisning tillsammans med de yngsta förskolebarnen*. Stockholm: Skolverket.
- ★ Ifous/ Fundif: *Flerstämig undervisning i förskolan*. <https://www.ifous.se/flaterstammig-undervisning-i-forskolan/> (Hämtad 21-01-24)

- ★ Jonsson, A. (2011). *Nuets didaktik: förskolans lärare talar om läroplan för de yngsta*. Lic-avh. Kristianstad: Högskolan i Kristianstad. URL: hdl.handle.net/2077/24984 (Hämtad 20-08-02)
- ★ Jonsson, A. (2013). *Att skapa läroplan för de yngsta barnen i förskolan: barns perspektiv och nuets didaktik*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. urn: nbn:se:hkr:diva-11340 (Hämtad 20-09-05)
- ★ Jonsson, A., Williams, P., & Pramling Samuelsson, I. (2017). *Undervisningsbegreppet och dess innebörder uttryckta av förskolans lärare*. *Forskning om undervisning och lärande*, 5(1), ss. 90–109. doi: 10.009674 (Hämtad 20-06-10)
- ★ Lpfö 98. (2018). *Läroplan för förskolan Lpfö 98: reviderad 2018*. Stockholm: Skolverket.
- ★ Nilsson, M, Lecusay, R, & Alnervik, K. (2018). *Undervisning i förskolan: Holistisk förskoledidaktik byggd på lek och utforskande*. *Utbildning och Demokrati*, 27(1), ss. 9–32. urn: nbn:se:oru:diva-82376 (Hämtad 20-10-02)
- ★ Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. (2003). *Det lekande lärande barnet i en utvecklingspedagogisk teori*. Stockholm: Liber.
- ★ Pramling Samuelsson, I., Williams, P. & Sheridan, S. (2015). *Stora barngrupper i förskolan relaterat till läroplanens intentioner*. *Tidskrift för Nordisk Barnehageforskning*, 9(7), ss. 1–14. doi: 10.7577/nbf.1012 (Hämtad 20-08-05)
- ★ SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- ★ Sheridan, S., & Williams, P. (2019). *Undervisning i förskolan, en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- ★ Sheridan, S., Williams, P., & Pramling Samuelsson, I. (2014). *Group Size and Organisational Conditions for Children's Learning in Preschool: A Teacher Perspective*. *Educational Research*, 56(4), ss. 379–397. doi:10.1080/00131881.2014.965562 (Hämtad 20-12-16)
- ★ Sheridan, S., Williams, P., Sandberg, A. & Vuorinen, T. (2011). *“Preschool teaching in Sweden – a profession in change*, *Educational Research*, 53(4) ss. 415–437. doi:10.1080/00131881.2011.625153 (Hämtad 20-12-16)
- ★ Thulin, S. (2011). *Lärares tal och barns nyfikenhet. Kommunikation om naturvetenskapliga innehåll i förskolan*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet. URL: hdl.handle.net/2077/25276 (Hämtad 20-08-02)
- ★ Thuresson, H. (2013). *Att läsa bilder med kroppen. En studie om yngre förskolebarns kommunicerande*. Lic-avh. Karlstad: Karlstad universitet urn: nbn:se:kau:diva-26095 (Hämtad 20-05-06)
- ★ Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf (Hämtad 2020-01-06).
- ★ Williams, P., Sheridan, S., & Pramling Samuelsson, I. (2018). *A Perspective of Group Size on Children's Conditions for Wellbeing, Learning and Development in Preschool*. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 63(5), 696–711. doi.org/10.1080/00313831.2018.1434823 (Hämtad 20-12-16)
- ★ Yu, C. & Smith, L. (2016). *The social origins of Sustained attention in one-year old human infants*, 26(9) doi: 10.1016/j.cub.2016.03.026 (Hämtad 20-08-12)

SKOLPORTEN